

14. Хупсарокова, А. М. Содержание поликультурной компетентности педагога [Электронный ресурс] / А. М. Хупсарокова // Режим доступа: <http://www.fan-nauka.narod.ru/2008-1.html>, свободный.
15. Васютенкова, И. В. Сущностные аспекты и актуальность поликультурного образования в современных условиях [Электронный ресурс] / И. В. Васютенкова // Режим доступа: <http://new.loiro.ru>, свободный.

*У статті розглянуто сутність поняття культури та компетентності, на основі яких проаналізовано зміст та сутність полікультурної компетентності, визначено її особливості та значення для успішного формування полікультурної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників з метою якісного професійного спілкування у ситуаціях культурних перетинань; подано словникові та авторські визначення основних понять. Автором представлено погляди вітчизняних та зарубіжних науковців щодо означеної проблематики; подано власне бачення змісту та сутності полікультурної компетентності та представлено її авторське визначення.*

**Ключові слова:** полікультурна компетентність, сутність, зміст, особливості, значення, майбутні офіцери-прикордонники, ситуації культурних перетинань.

*В статье рассмотрено сущность понятия культуры и компетентности, на основе которых проанализировано сущность и содержание поликультурной компетентности, определены ее особенности и значение для успешного формирования поликультурной компетентности будущих офицеров-пограничников с целью качественного профессионального общения в ситуациях культурных пересечений, даны словарные и авторские определения основных понятий. Автором представлены взгляды отечественных и зарубежных ученых на данную проблематику; представлено собственное видение содержания и сущности поликультурной компетентности и дано ее авторское определение.*

**Ключевые слова:** поликультурная компетентность, сущность, содержание, будущие офицеры-пограничники, ситуации культурных пересечений.

*In the article the essence of the notions «culture» and «competence» are presented on the bases of which the essence and the content of policultural competence has been analyzed; the peculiarities and the importance for successful formation of policultural competence of the future border guards with the purpose of qualitative professional communication in situations of cultural interactions has been defined. The author presents the investigations of Ukrainian and foreign scientists as to the problem; the author's vision of the essence and the content of policultural competence is given and the author's own definition of the policultural competence is presented.*

**Key words:** policultural competence, essence, content, future border guards, situations of cultural interactions.

УДК 37.017.4:17.022.1

Р.Л. Сойчук  
м. Київ, Україна

## ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ ЯК ОСНОВИ НАЦІОНАЛЬНОГО САМОСТВЕРДЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

**Постановка проблеми.** У сучасних умовах відстоювання української державності, творення української нації та євроінтеграції нагально постає питання збереження української національної ідентичності, що актуалізує проблему формування національних цінностей, які зумовлюють потребу національного самоствердження особистості як запоруки сталого подальшого розвитку Української національної держави. Національна освіта транслює цінності, ідеали, традиції, які існують у національній спільноті та визначає подальший вектор розвитку суспільства та ствердження української нації, що розкриває нові обрії для подальших наукових пошуків з окресленої проблеми.

**Аналіз попередніх досліджень з проблеми.** Проведений нами аналіз науково-педагогічної та методичної літератури засвідчив, що зазначеній проблемі присвячено низку досліджень, зокрема: сутність, класифікацію та систематизацію цінностей досліджували М. Бердяєв, І. Бех, Р. Інглхарт, М. Кунявський, В. Моїн, І. Попова, Я. Щепанський, Ю. Щербакова та ін.; до питання національних цінностей зверталися науковці М. Боришевський, О. Вишневський, І. Лебідь, Ю. Руденко, К. Чорна та ін.

Актуальність порушеної проблеми зумовила вибір теми статті, **мета** якої полягає в

розкритті теоретичних аспектів формування національних цінностей як основи національного самоствердження особистості.

**Виклад основного матеріалу.** У філософському трактуванні загальнолюдськими цінностями є все прогресивне, що виробило людство і що відповідає його інтересам загалом. Це не якісь наднаціональні цінності, навпаки, вони уособлюють у собі всі цінності, де б вони не створювались, усі досягнення світової цивілізації у процесі історичного розвитку всіх народів. Вони передбачають збереження можливостей повноцінного існування кожної окремої особистості [11, с. 85]. Видатний філософ М. Бердяєв досить влучно зазначив про загальнолюдську цінність: «Людина входить у людство через національну індивідуальність як національна людина, а не абстрактна, як росіянин, француз, німець або англієць. Національна людина – більша, а не менша, ніж просто людина, в ній є родові риси людини взагалі й ще є риси індивідуально-національні... Мрія про людину й людство, абстрагованих від усього національного, є прагнення до погашення цілого світу цінностей і багатств» [2, с. 85]. Національні цінності є тією збереженою часткою загальнолюдських цінностей, вони наповнюють і буття людини і надають йому безкінечного виміру. Національні цінності належать народові, національній спільноті та є основою їх існування й розвитку, виконують різні функції (інтегральну, регульовальну, соціалізуючу, комунікативну) і виступають у формі ціннісних настанов, орієнтацій, національно-політичних ідеалів, ідей, що становить ядро національної самосвідомості. Формування національних цінностей відбувається під час складного історичного процесу націотворення, що супроводжується розвитком національної духовної та матеріальної культури під прямим і опосередкованим впливом існуючих економічних, політичних відносин і національних традицій. Сучасні трансформації, загрози втрати української державності, творення модерної української нації та водночас євроінтеграційні процеси, які загострюють потребу збереження національної ідентичності українського народу з огляду на умови поліетнічного суспільства, актуалізують проблему виховання цінностей консолідації української нації.

Таким чином, із психолого-педагогічного погляду виховання національного самоствердження розглядається як складне явище – феномен національного, патріотичного і громадянського життя особистості в суспільстві, який відображається в особистісній і суспільній свідомості, об'єднуючи їх та водночас виступаючи вирішальним чинником усвідомлення особистістю таких національних цінностей: свобода, відповідальність, патріотизм, українська національна ідея, українська мова, національна ідентичність, національна гідність і гордість, самодостатність, культурно-історична спадщина українського народу, державні та національні символи України, Конституція України, життя і здоров'я громадян української нації, солідарність громадян щодо стратегічних напрямів і цілей розвитку та захисту національних інтересів Української держави й нації, толерантність. Відповідно, виховання національного самоствердження є складним поняттям, що базується на національних цінностях, національному способі життя та символічних уявленнях членів національної спільноти. Усвідомлення особистістю національних цінностей свого народу з їх подальшою інтеріоризацією особистістю в існуючому зв'язку із потребами й інтересами зумовлює те, що відповідні емоції й почуття набувають спонукальної сили та стають потужними мотивами до діяльності.

Проведений аналіз різних поглядів науковців на проблему формування національних цінностей з урахуванням культуротворчої парадигми українського націєтворення дозволяє зробити висновок, що включення національних цінностей в особистісну систему цінностей залежить від головних потреб особистості, які можна систематизувати таким чином: потреба в національному пізнанні – забезпечує отримання, накопичення, реалізацію інформації, що втілюється в системі знань та їх використанні для налагодження особистісної й міжнаціональної комунікації. Проявляється через мотивацію у навчанні, активній пізнавальній діяльності; потреба в національній єдності та солідарності – забезпечує збереження інтегрованої цілісності елементів системи (етнос, народ, нація, держава), що проявляється у прагненні до взаємодії, узгодженості, системності. Проявляється через мотивацію на любов, дружбу, емпатію; потреба

у національному творенні – забезпечує прилаштування елементів і систем до умов, котрі постійно змінюються, що реалізується в зацікавленості в позитивних результатах діяльності як користь для себе, Іншого та усіх. Визначається мотивацією на досягнення успіху в результаті діяльності; потреба у творчості, самовдосконаленні – забезпечує саморозвиток і розвиток елементів і систем шляхом удосконалення способів у різних процесах, зв'язках і діяльності. Проявляється у прагненні особистості до самовдосконалення, самотворчості, самореалізації та вдосконаленні навколишнього світу, суспільства, державного устрою [9].

Науковці М. Кунявський, В. Моїн, І. Попова переконані, що цінності виникають на основі потреб, які відокремлюються від утилітарно-корисного та набувають самостійного характеру й функціонують як засіб самоствердження і самоповаги членів національної спільноти. У цій складній системі цінностей пріоритетними є не ті, що необхідні, без чого не можна існувати (такі задовольняються на рівні потреб), не ті, що корисні з меркантильного погляду на матеріальне буття (на рівні інтересів), а ті, що сприймаються як властиве, що відображає уявлення про особистість, її гідність [12, с. 31]. У контексті нашого дослідження вагомим є умовивід польського ученого Я. Щепаньського. Згідно з його концепцією, цінності є ті предмети (матеріальні чи ідеальні), які необхідні групі для підтримування згуртованості і є важливими факторами поведінки особистості. Потяг особистості до цінностей визначає її стосунки з іншими. За твердженням науковця, можуть існувати визнані цінності, до яких особистість не має потягу, а може також існувати потяг до тих цінностей, про які особистість не зізнається, тобто «приховані» цінності [17, с. 53]. Цінності є колективним продуктом, який формується в соціальних процесах і є ядром культури кожної особистості, колективу й спільноти та виникає під впливом потреб суспільства. Закріплюючись у цій ролі, цінності стають також чинником саморегуляції. Адже в культурі кожної національної спільноти визнані певні системи цінностей і певна їх ієрархія. У розвинутій національній спільноті існує право кожного вибирати та формувати власну систему цінностей з відповідною ієрархією та існують цінності, які, на думку національної спільноти, є запорукою сталого розвитку народу, нації, держави [8].

Дослідник Р. Інглхарт зазначає, що залежно від почуття безпеки змінюється сама система цінностей: в умовах безпеки та в умовах небезпеки функціонують дві різні системи цінностей [6, с. 6-32]. Так, до прикладу, в умовах негарантованої безпеки в національній спільноті є потреба в сильному лідері, порядку, актуалізується мотивація досягнення, прагнення до економічного зростання, посилюється акцент на значенні вищої сили, абсолютні правила та істини. В умовах гарантованої безпеки спостерігається невелике значення політичного авторитету, перевага надається матеріальному благополуччю, індивідуальному самовираженню, зменшення впливу релігійного чинника в житті національної спільноти, панує ситуаційна етика та гнучкі правила [16, с. 36]. Як стверджує В. Франкл, потреба у віднаходженні глибинних смислів людського існування стає найбільш жагучою саме в апокаліптичні моменти людського життя. Людина і народ виходять сильнішими зі складних обставин, коли ці труднощі очищують їх, змінюють на краще [14, с. 23].

Ми погоджуємося із думкою, що на сучасному етапі націєтворення, як стверджують О. Балакірева, Ю. Щербакова, існує ризик – гри на цінностях, зокрема тяжіння до патерналістських настроїв, а також замість розбудови громадянського суспільства формування суспільства

г  
р  
о  
м  
Власне, національне самоствердження особистості ми розглядаємо як інтегративну суспільно-моральну цінність, яка проявляється в усвідомленні себе членом української нації, характеризується прагненням до морального самовдосконалення й повагою до всіх етносів, які становлять український народ, та відданістю Українській державі, народові, нації, а також готовністю солідарно відстоювати незалежність, цілісність і її суверенітет; та визначається вміннями компетентно сприяти розбудові України як правової, демократичної, соціальної держави-нації. Звернемо увагу на те, що важливим елементом національного самоствердження

учнівської молоді є оволодіння аксіоматикою життя рідного народу щоденно у власній життєдіяльності.

Сучасні виклики, що постали перед українським народом, актуалізували і перед педагогічними працівниками завдання розробки технологій виховання таких цінностей, які потрібні сучасній людині для гідного життя, самореалізації сутнісних сил, збереження національної самобутності, а також утвердження на території своїх предків Української незалежної, демократичної, правової, соціальної держави. Центральним положенням за такого підходу до вирішення проблеми є гармонійне узгодження, а не протиставлення, національних і загальнолюдських цінностей, що передбачає перехід до різноманітності й багатогранності культурних позицій, які доповнюють і збагачують одна одну [15, с. 4].

Для розуміння аксіологічних засад формування національного самоствердження в учнівської молоді зі світоглядом громадянина Української держави та представника української нації важливими є концептуальні ідеї А. Кир'якової щодо орієнтації особистості у світі цінностей [7, с. 9]. Згідно з цією концепцією, процес орієнтації проходить такі стадії:

- Пізнання цінностей суспільства.
- Усвідомлення себе в цьому суспільстві (самосвідомість) на основі привласнення (оволодіння) особистістю цінностей.
- Побудова власної життєвої перспективи на системі цінностей.

За твердженням ученої, особистість проходить процес орієнтації відповідно до таких етапів:

- Оволодіння особистістю цінностями внаслідок ціннісних ставлень, ціннісних орієнтацій та їхня ієрархічність як результат етапу формування «Образу світу».
- Самотворення особистості на основі цінностей унаслідок оволодіння ними у процесі творення «Образу Я», яке розвивається у взаємодії «Я-реальне» – «Я-ідеальне» – «життєвий ідеал». Цей етап є ключовим у процесі орієнтації.
- Етап прогнозування – результативний, забезпечує формування життєвої перспективи особистості – критерію орієнтації, оскільки цей етап передбачає проектування «Образу майбутнього» [7].

Зазначені стадії та етапи процесу орієнтації особистості перебувають у взаємозв'язку із пізнавальними функціями національної самосвідомості, яка реалізується в набутті й накопиченні знань про природу, людину, суспільство, народ, державу, націю та визначається прогностичною й конструктивною функцією, що відображається в моделюванні майбутнього та цілеспрямованому перетворенні на цій основі навколишньої дійсності. Відповідно до означеного формування національного самоствердження особистості проходить такі стадії:

- Оволодіння особистістю цінностями української нації та ознайомлення із цінностями культур інших народів поліетнічного українського суспільства, що формує «Образ національної культури».
- Самотворення особистості на основі засвоєння загальнолюдських та національних цінностей забезпечує перетворення «національного образу Я», усвідомлення власної національної ідентичності та місця й ролі у світовому розмаїтті.
- Проектування власної життєдіяльності в умовах поліетнічного суспільства на користь громади, держави, нації.

Ціннісні орієнтації як компонент структури національної самосвідомості виконують регульовальну й цілеспрямувальну функції, стимулюють діяльність особистості та її ставлення до інших, зокрема: сприяють самоусвідомленню особистості як представника національної спільноти; задовольняють потребу комунікації в українській національній спільноті як у поліетнічному суспільстві; зорієнтовують на саморозвиток, самовдосконалення, самотворення, самореалізацію і національне самоствердження особистості в різних сферах її життєдіяльності. Педагогічно вивіреним процес виховання національного самоствердження особистості уможливорюється за умови об'єднання спільних зусиль усіх інституцій суспільства. Для вирішення цього завдання та гарантування свого майбутнього нація має діяти як єдиний

педагогічний ансамбль, де диригентську функцію виконує система освіти як осердя сучасної педагогічної культури [10, с. 290].

Коли ми хочемо мати власну незалежну соборну державу, бути нацією, нам потрібно виробити та сповідувати національну ідеологію. Без ідеології як системи політичних, економічних, правових, філософських, моральних, етнічних поглядів – складової суспільної свідомості – не може обійтися жодне суспільство. До прикладу, проведений аналіз освітньо-виховних систем Франції, Великої Британії, Німеччини, Японії, США та інших провідних країн світу засвідчує про вагому ціннісну складову у вихованні національного самоствердження особистості, яка базується на національних цінностях, історії життєдіяльності національних героїв, мислителів, митців та патріотів. І, незважаючи на глибокі інтеграційні процеси, що відбуваються у зазначених країнах, освітня політика зорієнтована на збереження й формування національної ідентичності особистості та її самоствердження, адже неможливо вважати себе європейцями, не залишаючись при цьому німцями, французами чи італійцями [5, с. 163].

Ми погоджуємося з поглядами вітчизняних науковців щодо визначального впливу національної ідеї в житті особистості, народу, держави та нації: «...спільні ідейні цінності цементують багатогранне життя суспільства, забезпечують цілісність, міцність і стійкість нації в життєвих випробуваннях (природних катастрофах, конфліктах, війнах тощо)» [13, с. 9]. Адже без сформованої національної системи ідей, яка захищає національні інтереси, самобутність української нації, українська молодь не матиме ідейно-духовних орієнтирів, а також може робити науково необґрунтований та морально невиправданий вибір у житті. Національна ідея стимулює, визначає волю підростаючого покоління, його готовність виконувати мораль і закони, реалізовувати свої обов'язки, бути відповідальним перед родиною, народом і Батьківщиною. Така вірність сучасної молоді українській національній ідеології, «серцевиною якої є, ..., ідеологія патріотизму і українського національного державотворення, забезпечує єдність кожної особистості і суспільства, всього народу» [13, с. 9]. Національна ідея повинна бути зрозумілою та прийнятною для всього народу, західного та східного регіону задля об'єднання в єдину націю і формування її духу, що стане визначальним у справі розбудови демократичної правової держави. Національною ідеєю переважної більшості українства стала Євро-Антлантична інтеграція, що передбачає формування цінності української нації в контексті цінностей об'єднаної Європи [15, с. 4].

У процесі творення української політичної нації нагально необхідним є виховання патріотизму як особливе, тобто безумовне і високосмислове почуття-цінність, що відіграє роль найкращого інтегратора представників різних етнічних спільнот в єдиний народ як спільність громадян однієї держави. Це активне й дієве почуття належності до своєї державно-територіальної Вітчизни, органічної включеності в її соціально-політичну структуру, відданість і любов до неї, готовність до самопожертви в ім'я її процвітання, що базується на належності до громадянського суспільства, української політичної нації як соціального організму й перебуває під юрисдикцією однієї держави [3, с. 6-10; 15, с. 4]. В умовах поліетнічного українського суспільства виховання патріотизму повинно мати характер не місцевий, регіональний, а, власне, бути національно-громадянського спрямування. Потреба становлення й утвердження незалежної України актуалізує вимогу формування в масовій свідомості підростаючого покоління стан патріотизму духовно осмисленого, рефлексивного, який поєднує пристрасну любов до свого народу, нації, Батьківщини з толерантним ставленням до інших народів. Основою патріотизму особистості є усвідомлення національної самобутності в єдності з розумінням особистістю власної причетності до долі України. Використання антропоцентричного підходу у вихованні патріотизму передбачає первинність прав особистості з одночасним узгодженням з інтересами суспільства і держави, що враховує різноманітні інтереси громадян Української держави. Саме такий стан патріотизму здатний вирішити низку проблем української державності [4, с. 9-16]. Ми дотримуємося позиції щодо виховання в особистості громадянського патріотизму, що передбачає відповідальність за долю народу, культуру та здатність консолідувати всю внутрішню енергію для творення нової віхи в історії

своєї держави, нації. В його основі лежить повага до власного народу, власних культурно-історичних традицій, до національних цінностей, мови рідного народу, що забезпечує формування поваги до інших народів і стає осмисленою цінністю.

Отже, нині в сучасних умовах відбуваються процеси глобалізації, що водночас загострює проблему формування національної ідентичності як збереження національної самобутності українського народу, його унікальної культури, національного буття та усвідомлення особистістю своєї національної належності із підвищенням інтересу до джерел, традицій і звичаїв пращурів. Таким чином, у процесі нашого дослідження ми з'ясували, що попри зовнішньополітичні загрози та виклики сучасності, складні реалії державотворення, формування української нації та особливості трансформацій світоглядних і ціннісних орієнтацій, подальший поступ Української держави має визначатися шляхом гармонійного узгодження загальнолюдських і національних цінностей як основи національного самоствердження особистості та запоруки консолідації української нації.

### Література:

1. Балакірева О. М. Політична ситуація та соціально-економічні настрої населення України: червень 2007 рік, Інститут соціології НАНУ [Електронний ресурс.] / О. М. Балакірева, Д. А. Дмитрук // Український соціум. – 2007. - №3. – С. 150-166. – Режим доступу до журн.: <http://www.uisr.org.ua/journal>.
2. Бердяев Н. А. Судьба России: опыты по психологии войны и национальности / Н. А. Бердяев. – Мысль, 1990. – 205 с.
3. Бех І. Д. Патріотизм у потенціалі педагогічної науки / І. Д. Бех // Матеріали XII Захаренківських педагогічних читань, Всеукраїнської науково-практичної конференції «Патріотизм – нагальна потреба України й українців» / [Упор. Назаренко Г. А.]. – Черкаси : ЧОПОПП, 2015. – 186 с.
4. Бех І. Д., Чорна К. І. Патріотичне виховання дітей та молоді / І. Д. Бех, К. І. Чорна // Позашкілля. – 2011. - № 10 (58), жовтень. – С. 9-16.
5. Зюзіна Т. О. Компаративний аналіз проблеми визначення цілей і завдань гуманітарної культурологічної освіти / Т. О. Зюзіна // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – №4. – Бердянськ: БДПУ, 2006. – 224 с.
6. Инглхарт Р. Постмодерн: меняющиеся ценности и изменяющиеся общества / Р. Инглхарт // Полис. – 1997. - №4. – С.6-32.
7. Кирьякова А. В. Теория ориентации личности в мире ценностей / А. В. Кирьякова. – Оренбург: Юж. Урал. – 1996. – 188 с.
8. Крохмаль Н. Історичні форми саморегуляції соціального процесу / Н. Крохмаль. – Запоріжжя : Просвіта, 2000. – 144 с.
9. Культуротворча парадигма українського націєтворення: зб. наук. ст. / ред.: В. А. Бітаєв; ДАККМ, Ін-т мистецтв. ПНУ ім.. В. Стефаника. – Івано-Франківськ, 2006. – 204 с.
10. Лавриченко Н. М. Педагогіка соціалізації: європейські абрис. – Київ: ВіРА ІНСАЙТ, 2000. – 444 с.
11. Лебідь І. В. Національні цінності у виховному процесі загальноосвітньої школи (теоретико-методологічний аспект): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Ірина Владиславівна Лебідь. – Умань, 2002. – 222 с.
12. Попова И. М. Ценностные представления и парадоксы самосознания / И. М. Попова // Социологическое исследования. – 1984. - №4. – С. 29-36.
13. Руденко Ю. Український патріотизм: політична освіта і виховання зростаючих поколінь / Ю. Руденко // Освіта. 2014. – №43 ( 15-22 жовтень 2014). – С. 9.
14. Франкл В. Человек в поисках смысла / В. Франкл. – М.: Прогресс, 1990. – 366 с.
15. Чорна К. Цінності консолідації української нації / К. Чорна // Освіта. 2014. - №44 (5635). – С. 4.
16. Щербакова Ю. Цінності об'єднаної Європи : монографія / Юлія Щербакова. – К. : ВЦ «Академія», 2014. – 208 с.
17. Щепанський Я. Элементарные понятия социологии / Я. Щепанський; общ. ред. и послесл. А.М. Румянцева; пер. с польского М. М. Гуренко. М. : Прогресс, 1969. – 240 с.

*У статті розглянуто теоретичні аспекти формування національних цінностей як основи національного самоствердження особистості. Осмислено сутність поняття «національні цінності» на основі теорії цінностей та визначено роль зазначеного феномена як регулятора національного самоствердження особистості. Звернуто увагу на провідні потреби особистості в національному самоствердженні. Визначено вплив національної ідеї, де серцевиною є ідеологія патріотизму та українського державотворення, що забезпечує гармонійну єдність особистості, Української держави й нації.*

**Ключові слова:** національні цінності, загальнолюдські цінності, особистість, національне

самоствердження, національна ідея, патріотизм.

*В статье рассмотрено теоретические аспекты формирования национальных ценностей как основы национального самоутверждения личности. Осмыслено сущность понятия «национальные ценности» на основе теории ценностей и определена роль отмеченного феномена как регулятора национального самоутверждения личности. Акцентировано внимание на главные потребности личности в национальном самоутверждении. Определено влияние национальной идеи, где сердцевинной выступает идея патриотизма и украинского государствоутверждения, что обеспечивает гармоничный союз личности, Украинского государства и нации.*

**Ключевые слова:** национальные ценности, общечеловеческие ценности, личность, национальное самоутверждение, национальная идея, патриотизм.

*In the article the theoretical aspects of national values formation as the basis of national self-assertion of personality were reviewed. The essence of the concept of «national values» based on the theory of value is comprehended and the role of this phenomenon as a regulator of national self-identity was defined. Attention is paid to the leading needs of the individual in national self-assertion. The influence of the national idea is defined where the core is the ideology of patriotism and the Ukrainian state formation, that provides a harmonious unity of the individual, the Ukrainian state and nation.*

**Key words:** national values, common human values, personality, national self-assertion, national idea, patriotism.

УДК 371.123

М.М. Суділовська  
м. Дрогобич, Україна

## ЛИСТУВАННЯ ЯК ВАЖЛИВЕ ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДМИТРА ЧИЖЕВСЬКОГО

**Постановка проблеми.** Трансформаційні зміни, що відбувалися й відбуваються в українському суспільстві та освіті зокрема, зумовили суттєві зміни пріоритетів у педагогічній науці. Гуманітаризація навчально-виховного процесу, звернення до гуманістичних цінностей є ключовими у формуванні духовності, світоглядних позицій та переконань сучасної молоді. Проте без вивчення попереднього педагогічного досвіду реформування освітньої системи видається неможливим.

Після проголошення незалежності України в історико-педагогічній науці набули поширення монографічні й дисертаційні дослідження у руслі педагогічної персоналістики, що стосувалися, насамперед, вивчення спадщини й діяльності маловідомих педагогів, суспільних діячів, просвітників, які тривалий час залишалися поза увагою дослідників з ідеологічних міркувань. Серед останніх слід назвати й постать Дмитра Чижевського, відомого славіста, філософа й літературознавця. Утім, його багатогранна творчість та різнопланова діяльність є також вагомим джерелом для виявлення педагогічних ідей, реконструкції освітньої діяльності, з'ясування внеску ученого в розвиток педагогічної науки загалом.

В останні десятиліття в українській педагогічній науці утвердилася думка не тільки про необхідність звернення до першоджерел, але й добору відповідного інструментарію, що їх представляє в історико-педагогічному дослідженні. Відтак персонологічний підхід до дослідження постаті Д. Чижевського включає критичний аналіз різнорідних джерел, що містять будь-яку інформацію про його діяльність та творчість. У цьому контексті листування як один із видів оповідальних джерел особистого походження відіграє важливу роль для реконструкції педагогічної діяльності Д. Чижевського, вивчення його поглядів, суб'єктивного ставлення до організації та проведення навчально-виховного процесу в різних університетах, де він викладав.

**Аналіз попередніх досліджень.** Спадщина Д. Чижевського в Україні почала активно досліджуватися у роки незалежності. Ґрунтовні дослідження спадщини Д. Чижевського пов'язані з вивченням його філософських поглядів (В. Горський [5], Т. Закидальський, П. Кралюк [7], В. Лісовий, А. Погорілий [10], Д. Тетерина-Блохін, Л. Ушкалов), літературознавчих студій (О. Блашків [1], О. Бистрова, Р. Мних [8], Є. Пшеничний), біографії